

କୋଣାର୍କ

● ଭଞ୍ଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ
(୧୯୨୨-୧୯୯୯)

ଲେଖକ ପରିଚୟ :

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳର ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଓ ଏକାଙ୍କିକା ସୃଷ୍ଟିର ମଧ୍ୟରେ ଭଞ୍ଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ ଅନ୍ୟତମ । ସେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସାଲେପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଛଣିପୁର ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କିରାଣୀ ବୃତ୍ତି କରିଥିବା ଭଞ୍ଜକିଶୋର ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ଥିଲେ ନାଟ୍ୟ ରଚୟିତା କଳାକାର । ତାଙ୍କ ରଚିତ ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଝଡ଼ରାତି, ପ୍ରେମପୁଷ୍ପ, ପରିଣତି, ଦେବୀ, ମାଣିକଯୋଡ଼ି, ଜୟମାଲ୍ୟ, ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷା, ସାଆନ୍ତଘର, ଏ ଯୁଗର ଝିଅ, କାଶ୍ମୀର ବେଗମ୍ ଗୁଲନାର ଆଦି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବାଣହରଣ, ଅଗ୍ନିପତଙ୍ଗ, କୋଣାର୍କ, ଘରଣୀ, ମାଲଲଗୁଣ୍ଡ, ବାଜିରାଉତ ଆଦି ଏକାଙ୍କିକା । ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଓ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗୀତ ନାଟକ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ୱାରା ନାଟକ ରଚନା ପାଇଁ ସେ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

‘କୋଣାର୍କ’ ଏକାଙ୍କିକାରେ କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ଦଧିନିଉତି ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗ ନାଟ୍ୟାୟିତ । ଜାତି ପାଇଁ ବାଳକ ଧରମାର ଆନ୍ଦୋଳନ, ମା’ ଠାରୁ ପୁଅର ବିଦାୟଜନିତ କାରୁଣ୍ୟ ଓ ଶିଳାର କଳାକୁଶଳତା ପ୍ରଭୃତି ଚିତ୍ରିତ ।

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

[ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ତୀର—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ । ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ନମସ୍କାର କଲେ ନରସିଂହ ଦେବ—ପାଖରେ ଛିଡ଼ାହୋଇଥା’ନ୍ତି ଶିବେଇ ସାନ୍ତରା ଓ ରକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ।]

ନରସିଂହ — ଦେଖିଲ ତୁମେ ଦେଖିଲ
ଶିବେଇ ?

ଶିବେଇ — ଦେଖିଲି ଛାମୁ, ଅପୂର୍ବ—

ନରସିଂହ — ବାସ୍ତବିକ୍ ଅପୂର୍ବ ! ଅପୂର୍ବ ଏ ଦୃଶ୍ୟ !
ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଯେପରି ସମୁଦ୍ର ବନ୍ଧରୁ ଲମ୍ପ
ପ୍ରଦାନ କରି ଆକାଶରେ ଉଦିତ
ହୋଇଛନ୍ତି । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ବୋଧହୁଏ ମୋ’
ଜୀବନରେ ଅପାସୋରା ରହିଯିବ ।

ଶିବେଇ — ଛାମୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ପୂଜାରୀ ।

ନରସିଂହ — ଶୁଣ ଶିବେଇ, ଆଜିର ଏ ଶୁଭ ପ୍ରଭାତରେ
ମା'ଙ୍କର ଶେଷ ଇଚ୍ଛା ମୋର ମନେ
ପଡୁଛି । ହଁ ଶିବେଇ, ଛାୟା
ମହାଦେବୀଙ୍କର ଶେଷ ଅନୁରୋଧ ଥିଲା—
ଏଇ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାରେ ମୁଁ ଯେପରି ଏକ
ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରେ ।

ଶିବେଇ — ଯେ'ତ ଅତି ମହତ୍ ଇଚ୍ଛା ଛାମୁ !

ନରସିଂହ — ତା' ଛଡ଼ା .. ଉତ୍କଳରେ ବହୁ ମନ୍ଦିରର
ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କର
ଉପାସନା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସୁଜ୍ଞା ମନ୍ଦିର
ହୋଇନାହିଁ ।

ଶିବେଇ — ସତ୍ୟ ଛାମୁ ।

ନରସିଂହ — ଜାଣ ଶିବେଇ, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପୂଜାକରି ଶାମ୍ବ
ଦୁରାରୋଗ୍ୟ କୁଷ୍ଠ ବ୍ୟାଧିରୁ ମୁକ୍ତ
ହୋଇଥିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ହିଁ ସ୍ବୟଂ
ନାରାୟଣ । (ଆକାଶକୁ ଚାହିଁ) ଏଇ
ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭାତରେ ପବିତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର
ଦାୟାଦ ମୁଁ, ତାଙ୍କୁ ହିଁ ସାକ୍ଷୀରଖି ପ୍ରତିଜ୍ଞା
କରୁଛି, ମନ୍ଦିର ଏଇଠି ତୋଳା ହେବ—
ଆଉ ସେ ମନ୍ଦିର ହେବ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ
ଉତ୍କଳର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କାର୍ତ୍ତି !!

ଶିବେଇ — ସମ୍ରାଟ ପରମ ଧାର୍ମିକ, ମହାନୁଭବ ।
ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଜୟ ହେଉ ।

ନରସିଂହ — ଶିବେଇ, ତୁମେ ମୋର ଅତି ବିଶ୍ବାସୀ ।
ଆଜି ତୁମରି ହସ୍ତରେ ଏ ବିରାଟ ଦାୟିତ୍ବ
ମୁଁ ଅର୍ପଣ କରୁଛି । ସମୁଦ୍ରର ଛାତି ଉପରେ
ଏଇ ପଦ୍ମତୋଳା ଗଣ୍ଡ ଉପରେ ହିଁ ମନ୍ଦିର
ତୋଳା ହେବ । କାରିଗରୀ କୌଶଳରେ,
ରୂପର ଗରିମାରେ ଏଇ ମନ୍ଦିର ହେବ ସାରା
ବିଶ୍ବରେ ଅଦ୍ବିତୀୟ !!

ଶିବେଇ — ତାହା ହିଁ ହେବ ସମ୍ରାଟ ! ଛାମୁଙ୍କ ଆଦେଶ
ଅବଶ୍ୟ ପାଳିତ ହେବ । ଏ ନଗଣ୍ୟ ପ୍ରଜା
ଶିବେଇ ସାନ୍ତରା ଉପରେ ଅତୁଟ ବିଶ୍ବାସ
ରଖି, ମଣିମା ତା'ର ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ
କରିଛନ୍ତି ।

ନରସିଂହ — ଆସ ଶିବେଇ, ଅନ୍ୟ ସମୟରେ
ଆଲୋଚନା କରାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଳମ୍ବ
ହେଉଛି । (ଶିବେଇ ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁଲେ) ।

[ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ]

(ପଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ)

ଦ୍ବିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ବିଶୁ ମହାରଣାଙ୍କ ଘର । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି
ପ୍ରବେଶ କଲା ଧରମା]

ଧରମା — ମା'..... ମା' !

ଧରମା ମା' — (ଆସି, ପୁଅର ବିରସ ବଦନ ଦେଖି)
ତୋର କ'ଣ ହେଲାରେ ପୁଅ ?
କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛୁ ବାପ ?

ଧରମା — ମା', ଗୋଟେ କଥା ପଚାରିବି ।
ମତେ ସତ କହିବୁ ?

ଧରମା ମା' — ଭଲା ବାୟାଟାଏ—ହଉ କହିବି
କହ ।

ଧରମା — (ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ) ... ଉହଁ ... ସେ
କଥା ହବନି । ତୁ ମୋ ଦିହ ଛୁଇଁ
କହ; ସତ କହିବୁ, ମିଛ କହିବୁନି ।

- ଧରମା ମା' — କ'ଣ କହିଲୁରେ ଧରମା ! ମୁଁ ତୋ ଦିହ ଛୁଇଁବି ! ମୋ ଏକୋଇର ବଳା ବିଶିକେସନ, ଲକ୍ଷେ ଦିଅଁ ପୂଜି ତତେ ପାଇଛି । ମା' ହେଲ ଫେର ମୁଁ ତୋ ଦିହ ଛୁଇଁବି ! ବାପରେ, ମୁଁ ପଛେ ମରିଯାଏଁ, ଜିଇଁବଞ୍ଚି ତୁ ଯୁଗ ରାଇଜ କର, ତୋ ବାପର ନାଁ ରଖ ।
- ଧରମା — (ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ହୋଇ) ହୁଁ, 'ବାପର ନାଁ ରଖ ।' କିଏ...କିଏ ମୋ ବାପା ? କାହାନ୍ତି ସେ ? ମୋ' ହେତୁ ପାଇଲା ଦିନୁ ତୁ ଖାଲି ଇଆତୁ ସିଆତୁ କହି ଭଣ୍ଡେଇ ଦେଉଛୁ । ହେଲେ ଆଜି ଛାଡ଼ିବିନି । କହ ମା'—
- ଧରମା ମା' — (ପୁଅର ମନ କଷ୍ଟ ଜାଣି) ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଖାଇବୁ ଧରମା । କ'ଣ ହେଇଚି କହିଲୁ ? ତୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଏ ସବୁ କଥା...
- ଧରମା — ମା' ! (ଆଖିରେ ଲୁହଧାର)
- ଧରମା ମା' — ଛି ବାପ, କହିଲେ ସିନା ଜାଣିବି.....
- ଧରମା — ସତ କହ ମା'.....ମୋ ବାପା କାହାନ୍ତି.....
- ଧରମା ମା' — ବାପା...ବାପା ଅଛନ୍ତି । ଶୁଣ, ଆଜି ତତେ ସବୁ କଥା କହିବି । ନ ହେଲେ ତୋ ଟିକି ମନରୁ ଦୁଃଖ ଦୂର ହେବ କେମିତି ? (ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି) ବାର ବର୍ଷ ହୋଇଗଲା । ତୁ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନ ଥାଉ । ମଣିମାଙ୍କ ଡାକରା ପାଇ ସେ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି, କଅଣ କରୁଛନ୍ତି, ମୁଁ ଜାଣେନି ବାପା ! ହେଲେ
- (ଆପଣା ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛି)
ହେଲେ.....ମୋ ମନ କହୁଛି,
ଯୋଉଠି ପଛକେ ଥାଆନ୍ତୁ—ସେ
ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି—ଜିଇଁକରି ଅଛନ୍ତି—
ଠାକୁରେ ଦୟାକଲେ ନିଶ୍ଚେ ଘରକୁ
ଫେରି ଆସିବେ ।
- ଧରମା — ଆଜ୍ଞା, ମା'...ବାପା କ'ଣ ବଡ଼ କାରିଗର ?
- ଧରମା ମା' — ବଡ଼ କ'ଣରେ ପୁଅ ! ବହୁତ ବଡ଼ । ତୋ ବାପାଙ୍କଠୁଁ ବଳି ବଡ଼ କାରିଗର ଏ ମୂଲକରେ ଆଉ କେହି ନାହିଁ ।
- ଧରମା — (ଖୁସିରେ) ଠାକୁରେ କରନ୍ତୁ, ମୋ ବାପା ଭଲରେ ଘରକୁ ଫେରନ୍ତୁ ।
(ବାହାରୁ ଜଣେ ଆଗନ୍ତୁକର ପାଟି ଶୁଭିଳା)
- ଆଗନ୍ତୁକ — ଘରେ କିଏ ଅଛ, ଟିକେ ଶୁଣିବ ?
- ଧରମା ମା' — କିଏ ଡାକୁଚ ?
- ଧରମା — ମୁଁ ଦେଖିଆସେ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)
- ଧରମା ମା' — ଯେ କ'ଣ ! ମୋ ଡାହାଣ ଆଖି ଇମିତି ନାଚି ଉଠୁଚି କାହିଁକି ?
- ଧରମା — (ଆଗନ୍ତୁକଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣି) ଆସ ମଉସା ! ଇଏ ମୋ ମା' । କ'ଣ ବାତେନି ଆଣିତ ପରା—ଡାକୁଇ କହ ।
- ଧରମା ମା' — କିଏ ତୁମେ ବାବା ? କାହାକୁ ଖୋଜୁଚ ?
- ଆଗନ୍ତୁକ — ମା', ତୁମେ ବିଶୁ ମହାରଣାଙ୍କ ଗୃହିଣୀ ତ ?

- ଧରମା ମା' — ହଁ ବାବା, କହ । ସେଇଠି ବସ—
- ଆଗନ୍ତୁକ — ଓ ହୋ ! (ଥକ୍କା ହୋଇ) ପଚାରି ପଚାରି ବହୁତ କଷ୍ଟରେ ତୁମ ଘରକୁ ଆସିଛି ମା' !
- ଧରମା ମା' — ତୁମେ ଠିକ୍ ଜାଗାରେ ପହଞ୍ଚିଛ ବାବା ! ଏବେ କ'ଣ କହିବାର ଅଛି କୁହ ।
- ଆଗନ୍ତୁକ — କହିବି ଯେ—(ଟିକେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ) ହେଲେ କଥାଟା କାନକୁ ଦି'କାନ ହୋଇ ପ୍ରଘଟ ହୋଇଯାଏ ଯଦି—ଯେ ରଜା ଘର କଥା ମା', ମୋ ମୁଣ୍ଡ ରହିବନି ।
- ଧରମା ମା' — ମୋତେ ଯେତେବେଳେ ମା' ବୋଲି ଡାକିବ, ମନରେ ଭୟ ନରଖି କୁହ ।
- ଆଗନ୍ତୁକ — କଥା କ'ଣ କି ମା', ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାଠି ମହାର୍ଜୀ ଦେଉଳ ତୋଳଉଛନ୍ତି । ବାରବର୍ଷ ହୋଇଗଲା, ବାରଶ' ବଢ଼େଇ ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ନାହିଁ କାମରେ ଲାଗିଛନ୍ତି—ହେଲେ...(ପୁଣି ସବୁଆଡ଼କୁ ଚାହିଁବା)
- ଧରମା ମା' — ହେଲେ ? ...ତରନା, କୁହ ! ତୁମ କଥା ଶୁଣିଲା ବେଳୁ ମୋ ଛାତି ଭିତରଟା ଯେମିତି କ'ଣ ହେଇ ଯାଉଛି...
- ଆଗନ୍ତୁକ — କିଛି ନାହିଁ ମା'... ଦେଉଳ ତୋଳା ସରିଯାଇଛି ।
(ଧରମା ମା' ଶାନ୍ତିରେ ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିଲେ) ହେଲେ ଦଧିନଉତି ବସିନି । ହଁ ମା', ଅସଲ ମୁଣ୍ଡ ମରିପାରୁନି ।
- ଧରମା ମା' — ମରି ପାରୁନି ?
- ଆଗନ୍ତୁକ — ନା, ବିଶୁ ମହାରଣା ଭଳି କାରିଗର ଥିବା ପଡ଼ିଲାଣି । ତା'ର ବଳ, କଳ, କୌଶଳ ସବୁ ହାରମାନିଟି ।
- ଧରମା — (ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ) କ'ଣ କହିଲ ମଉସା, ବାପା ହାରିଗଲେ !
- ଆଗନ୍ତୁକ — ତା ଛଡ଼ା ଆଉ ଉପାୟ କ'ଣ ? ସବୁକାମ ସରିଲା, ହେଲେ ଦେଉଳର ଅସଲ ତୁଳି ମରା ହେଇ ପାରୁନି ! କ'ଣ ଯେ ହେଲା ସେଇ ଚକାଡୋଳାକୁ ଜଣା । ମଣିଷର ବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ସବୁ ବିଫଳ ହେଇଛି ।
- ଧରମା ମା' — ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା କହୁଛ ବାବା !
- ଧରମା — ମୂଳଦୁଆରେ କୋଉଠି କ'ଣ ଦୋଷ ରହିଯାଇଛି ବୋଲି ଭାର ସମାନ ରହୁନି ।
- ଆଗନ୍ତୁକ — (ଚମକି) ଆରେ ବାଃ, ଏଡ଼େ ବକଟେ ପିଲା; ଏତେ ଅନୁମାନ ! ଯେ ବିଶୁ ମହାରଣାଙ୍କ ପୁଅ ନା ?
- ଧରମା ମା' — ହଁ ବାବା, ସେଇ ଗୋଟିକ ତ ଠାକୁରେ ଆମକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ।
- ଆଗନ୍ତୁକ — ଖୁବ୍ ଭଲ ହେଇଛି । କୁଳ ରହିଲେ ସବୁ କଥା ସିନା...
- ଧରମା ମା' — ଇମିତି କ'ଣ କହୁଛ ବାବା !
- ଆଗନ୍ତୁକ — ଏ ପୁଅ, ତୋ ନାଁ କଅଣଟି ?
- ଧରମା — ଧର୍ମପଦ । ମତେ ସମସ୍ତେ ଧରମା ଡାକନ୍ତି ।

- ଆଗନ୍ତୁକ — (ଖୁସିହେଲେ) ହଉ, ହଉ, ବାପ ଧରମା ମା' — (ଧରମାକୁ କୋଳକୁ ଟାଣି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି) ବାବୁରେ, ମତେ ତ କିଛି ବାଟ ଦେଖା ଧାଉଁନି । କାହାକୁ ପଚାରିବି ? କାହାକୁ ପଠେଇବି ? ମତେ ତ ଚାରିଆଡ଼ ଅନ୍ଧାର ଦିଶୁଛି । ତାଙ୍କ ପରା ମଣିଷ ଯୋଉଠି ହାରିଗଲେ, କିଏ ଆଉ ଅଛି ଯେ ଦେଉଳର ମୁଣ୍ଡ ମାରିବ ?
- ଧରମା ମା' — କ'ଣ ହେଲା ? ବାରଣ ବଢ଼େଇଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କାଟ ହେବ ?
- ଆଗନ୍ତୁକ — (ଧୀର ସ୍ଵରରେ) ମହାର୍ଜୀ ଯୋଉ ଦିନକୁ କଣ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଇଦିନ ସୁଦ୍ଧା ଦେଉଳର ଚୂଳି ନମାରି ପାରିଲେ, ସବୁ ବଢ଼େଇଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକାଟ ହେବ । ସବୁ ଜାଣୁଛ ମା' ମହାର୍ଜୀଙ୍କ ଆଦେଶ କେହି କ'ଣ ଅମାନ୍ୟ କରିପାରିବ ?
- ଧରମା ମା' — (ଭୟରେ ପ୍ରାଣ ଥରି ଉଠିଲା) ହେ ପ୍ରଭୁ, ଶେଷରେ ପୋଡ଼ା ଭାଗ୍ୟରେ ଏଇୟା ଥିଲା ! ବାରବର୍ଷ କାଳ ଆମ ମା' ପୁଅ ଦି'ଟାଙ୍କୁ ନିଆଣ୍ଡା କରି ଯିଏ ଘର ମୁହଁ ଚାହିଁନାହାନ୍ତି—ସିଆଡ଼େ ସିଆଡ଼େ ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକାଟ ହେବ ? ଆଉ ଆମର ଦେଖା ବି ହବନାହିଁ ?
- ଧରମା ମା' — ଧ-ର-ମା ! କ'ଣ କହୁଛୁରେ ତୁ ? ଛୁଆଟାଏ—ହାତରେ ଖାଇ ଶିଖିନୁ ଯେ ଗଣ୍ଡାଏ ଖୁଆଇ ଦେଲେ ଯାଇ ଖାଉଛୁ—
- ଆଗନ୍ତୁକ — ହଉ ମା'...ମୁଁ ବାହୁଡ଼ିଯାଉଛି । ଯିବା ଆଗରୁ ଖାଲି ଏତିକି କହି ଯାଉଛି, ତୁମ କୁଳରେ ଯଦି ଆଉ କେହି ଭଲ କାରିଗର ଥାଏ; ତାକୁ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗାଠିକୁ ପଠାଇବ । କାଳେ ଚକାଡୋଳାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଥିବ ! ଚକାଡୋଳା ହେ, ତୁମରି ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ !
- ଧରମା ମା' — ନା-ନା, ମୋ ଆଖି ଆଗରୁ ତତେ କୁଆଡ଼େ ଛାଡ଼ିଦେବିରେ ବାପ ! ତୋ ବାପା ଗଲେ, ତୁ ଯିବୁ; କାହା ମୁହଁ ଚାହିଁ ଆଉ ଏଠି ପଡ଼ି ରହିବି ?
- ଧରମା — ମୁଁ ନଗଲେ ବାରଣ ବଢ଼େଇଙ୍କ ଜୀବନ କିମିତି ରହିବ ? ହାଣ ମୁହଁରୁ ବାପାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚେଇବା କ'ଣ ମୋ କାମ ନୁହେଁ ମା' ?

ଧରମା ମା' — ମୋ ମନ ଜମାରୁ ବୁଝୁନିରେ ବାପ ! ବିଶ୍ଵ
ନାହିଁ, ନାହିଁ ଯିବୁ ଯଦି ମତେ ତୋ
ସାଙ୍ଗରେ ନେ ।

ଧରମା — ନାହିଁ ମା', ସେମିତି କହନା । ମୁଁ କାଲି
ସକାଳୁ ବାହାରି ଯିବି । ତୁ ମତେ ଖାଲି
କଲ୍ୟାଣ କର, ମୋ ବାପାଙ୍କୁ ମୁଁ
ଫେରାଇ ଆଣିବି ।

ଧରମା ମା' — ବାପାରେ, ତତେ ଆଉ ମୁଁ କ'ଣ
କହିବି ! ମୋ ଛାତି ଫାଟି ଯାଉଛି—

ଧରମା — ଦମ୍ଭ ଧର ମା', ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଯିବ ।
(ଟିକେ ରହି) ଆଜ୍ଞା ମା', ବାପା ତ
ମୋତେ ଦେଖିନାହାନ୍ତି, ଚିହ୍ନ ଦେଲେ
ସେ ଯଦି...

ଧରମା ମା' — ଚିହ୍ନିବେନି ! ନିଶ୍ଚେ ଚିହ୍ନିବେ । ରକ୍ତ
କ'ଣ ରକ୍ତକୁ ଟାଣିବନି ! ହଉ ତୁ
ଯା'—କାଲି ସକାଳୁ ମଙ୍ଗଳା ମା'ଙ୍କୁ
ସୁମରଣା କରି ଅନୁକୂଳ କରି ଯିବୁ ।
ତୋ ହାତରେ ଆମ ବାଡ଼ିର କୋଳି
ଆଉ ଏଇ ମୁଦି ପଠାଇବି । ଦେଖିଲେ
ସେ ଠିକ୍ ଚିହ୍ନିବେ ।

ଧରମା — ହଉ, ତୁ ଚାଲ, ମତେ ଆଗ ଗଣ୍ଡାଏ
ଖାଇବାକୁ ଦବୁ ।

(ପଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ)

— ଏ କାଳରାତି କ'ଣ ପାହିବ ?
(ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ଵାସ) ଘରଦ୍ଵାର, ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁତ୍ର
ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ବାର ବର୍ଷକାଳ ଲୁହ
ଲହୁ ଭାଳି ଯୋଉ କାମରେ ହାତ
ଦେଇଥିଲି, ତା' ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ
ପାରିଲାନି । ଆଜି ଏଇ ତୃଳବିହୀନ
ମନ୍ଦିର ଯେମିତି ଭାସ୍କର କୁଳର
ମଉଡ଼ମଣି ବିଶ୍ଵ ମହାରଣାକୁ ଉପହାସ
କରି କହୁଛି— “ବିଶ୍ଵ, ତୁ ହାରି
ଯାଇଛୁ । ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ପଥର ଖଞ୍ଜି
ଯେଉଁ ବିରାଟ ଦେଉଳ ଛିଡ଼ା କରିଛୁ,
ତାର ଦଧିନଉତି ନାହିଁ ।”
(ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ଵାସ—ନିକଟରେ କାହାର
ପାଦଶବ୍ଦ...) କିଏ ?... କିଏ
ସେଠି ? (ବାଳକକୁ ଦେଖି) କିଏ
ରେ ପିଲା ? ତୁ ବି କ'ଣ ବିଶ୍ଵ
ମହାରଣାକୁ ଥଙ୍ଗା କରିବାକୁ ଆସିଛୁ ?

ଧରମା — ନା, ବାବା !
ବିଶ୍ଵ — ବାବା, ଆଃ, କି କଅଁଳ, କି ମଧୁର
ତୋର ଡାକ ! ଡାକ ବାପ, ଆଉ
ଥରେ ମୋତେ ସେଇ ବାବା ବୋଲି
ଡାକ ।

ଧରମା — ବାବା !
ବିଶ୍ଵ — (ଏକାନ୍ତେ) ସେ ଠିକ୍ ଯାରି ବୟସର,
ଯାରି ପରି ହୋଇଥିବ । ଆଃ, ଖାଲି
ସ୍ଵପ୍ନ—ହୁଏତ ଦୁଃସ୍ଵପ୍ନ ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟ)
ଏଠି ତୋର କି କାମ ?

ଧରମା — ନା, ବାବା ! ଏଇ ଦେଉଳକୁ
ଦେଖୁଥିଲି । ସାରାଦିନ ଖାଲି ଦେଉଳ
ଆଡ଼େ ଚାହିଁରହିଛି ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

[ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ଡାଲ । ନିକଟରେ ତୃଳବିହୀନ ଧରମା
କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିର ଦେଖାଯାଉଛି । ବିଶ୍ଵ ମହାରଣା ଏକାକୀ
ପଦଚାରଣା କରୁଥିଲା ।]

- ବିଶ୍ଵ — କ’ଣ କହିଲୁ ! ସାରାଦିନ ? ବିଶ୍ଵ — ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! କ’ଣ ରେ ତୁ ? ତୁ ପୁଣି
- ଧରମା — ହଁ ବାବା, କି ସୁନ୍ଦର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ! ବିଶ୍ଵ ମହାରଣାର ବିଚାରରେ ତୁଟି
- ନିହାଣ ମୁନରେ ଓଡ଼ିଆ କାରିଗର ବାହାର କରୁଛୁ ! ତୋ’ର ଏଡ଼େ
- ଯେମିତି ପଥର ଦିହରେ ଜୀବନ ଶ୍ଵର୍ଷା !
- ଦେଇଛି, ମୁଁ ଆଖି ଫେରେଇ ଧରମା — କ୍ଷମାକର ବାବା, କାରିଗର ପିଲା ତ;
- ପାରୁନି ! ବେଳେବେଳେ ଯୋଥପତ୍ର ଦେଖେ ।
- ବିଶ୍ଵ — ହେଲେ, ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ନାହିଁ, ତା’ ବିଶ୍ଵ — ଅସମ୍ଭବ ! ଅସମ୍ଭବ ! ତୁ ଗୋଟାଏ
- ପିଣ୍ଡରେ ଜୀବନ କୁଆଡୁ ଆସିବ ? ମାୟାବୀ । ମତେ ଆଜ୍ଞାତ ଦେବାକୁ
- ଧରମା — କୁହ ତ ବାବା, ଦଧିନିଉତି ବସି ଆସିବୁ ।
- ପାରୁନି କାହିଁକି ? ଧରମା — ମତେ ଆଦେଶ ଦିଅ ବାବା, ଥରେ
- ବିଶ୍ଵ — ସେ କଥା ଯଦି ମୁଁ କହିପାରନ୍ତି, ଚେଷ୍ଟା କରି ଦେଖି ।
- ତା’ହେଲେ ଭାବନା ଆଉ କ’ଣ ବିଶ୍ଵ — ନା, ନା, ‘ବାବା’ ‘ବାବା’ ଡାକି ତୁ
- ଥିଲା ? ମତେ ଛଳିବାକୁ ଆସିବୁ । ତତେ
- ଧରମା — ସତ ଯେ—ହେଲେ ମୁଁ ଭାବୁଛି... ଚିକିଏ ସ୍ଵେଦ କଲି ବୋଲି ତୁ ଭୁଲ
- ବିଶ୍ଵ — ଏଁ, ତୁ ଭାବୁଛୁ ? କ’ଣ ଭାବୁଛୁ ? ଧରମା — ଧରମା ? ବିଶ୍ଵ ମହାରଣାର
- ଏଡ଼େ ବକଟେ ପିଲା । ତୁ ଫେର— ଧରମା — ମଣିଷର ଭୁଲ ହୁଏ ବାବା ! ତୁମ ପାଦ
- ଧରମା — ପିଲା ହେଲେ ବି ମୁଁ ଓଡ଼ିଆ କାରିଗର ଧରୁଛି, ମତେ ଖାଲି ଥରେ ସୁଯୋଗ
- ପିଲା । ଦିଅ ।
- ବିଶ୍ଵ — (ଧରମାକୁ ଭଲଭାବେ ଚାହିଁ) ବିଶ୍ଵ — ନା, କେବେ ନୁହେଁ ।
- ସତେ ? ଆଜ୍ଞା, ତୁ କ’ଣ ଭାବୁଛୁ (ଶିଳ୍ପୀଗଣଙ୍କର ପ୍ରବେଶ)
- ଶୁଣେ ।
- ୧ମ ଶିଳ୍ପୀ — ଆରେ ବିଶ୍ଵଭାଇ ! ତୁ ଆସି
- ଧରମା — ମୁଁ ଭାବୁଛି, ଦେଉଳର ଘନ କେନ୍ଦ୍ର ଏଇଠି ? ଆଉ ଭାବିଲେ କଅଣ
- ସହିତ ଦଧିନିଉତି ଗୋଟିଏ ହେବ ! ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଆ, ଆଜି
- ସରଳରେଖାରେ ରହିପାରୁନି । ରାତିଟା ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ସାଙ୍ଗ ହୋଇ
- କୋଉଠି କିଛି ଗୋଟାଏ ଦୋଷ ଖାଇପିଇ ଖୁସିରେ କଟାଇବା । ରାତି
- ରହିଯାଉଛି । ପାହିଲେ ତ ମୁଣ୍ଡକାଟ ।

୨ୟ ଶିଳ୍ପୀ — ହଁ ଭାଇ, କାଲି ତ ମରିବା କଥା,
ଏତିକିବେଳୁ ମରି ଲାଭ କ’ଣ ?
ଶେଷଥର ପାଇଁ ମଉଜ କରିବା
ଚାଲ ।

ବିଶ୍ୱ — ଭାଇମାନେ, ଏ ଛୁଆଟିକୁ ଦେଖୁତ ?
ଏ ବାଚାଳ କହୁଛି ଦେଉଳର ଚୂଳି ଧରମା
ମାରିଦେବ ।

ଶିଳ୍ପୀଗଣ — କ’ଣ କହୁଛ ବିଶ୍ୱଭାଇ ! ଏଇ
ମେଞ୍ଚଡ଼ ଟୋକା ଖଣ୍ଡକ !

ଧରମା — ଆପଣମାନେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ ମୁଁ ଥରେ
ଚେଷ୍ଟା କରିବି ।

୨ୟ ଶିଳ୍ପୀ — ଥରେ କାହିଁକିରେ ବାପ’ ଏ ରାତିଟା
ସାରା—ଯେତେ ଥର ପାରୁ,
ଚେଷ୍ଟାକର ।

୧ମ ଶିଳ୍ପୀ — ବିଶ୍ୱ ଭାଇ, କ’ଣ କହୁଛୁ କହ ?

ବିଶ୍ୱ — ମୁଁ ଖାଲି ଭାବୁଛି; ଏ ସାମାନ୍ୟ ବାଳକ
ଯଦି ଚୂଳି ମାରିଦିଏ, ତା’ହେଲେ
ଆମେ ଆଉ କାହାକୁ ମୁହଁ
ଦେଖାଇବା ? ଆମ ମାନ-ମହତ
କ’ଣ ଆଉ ରହିବ ?

ଧରମା — ଯେ କି କଥା କହୁଛ ବାବା ! ଓଡ଼ିଆ
କାରିଗରର ମାନ ରଖିବାକୁ ମୁଁ ପଣ
କରି ଆସିଛି । ଆପଣମାନଙ୍କ
ଜୀବନରକ୍ଷା ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
ଦେଉଳ ବି ମୁଣ୍ଡି ମରିଯିବ । ମହାର୍ଜୀ
ଖୁସି ହେବେ ।

୩ୟ ଶିଳ୍ପୀ — ଏ ପିଲା ତ ଠିକ୍ କଥା କହୁଛି । ଇମିତି
ମରିବା, ସିମିତି ବି ମରିବା, ଶେଷ

ଚେଷ୍ଟାକରି ଦେଖାଯାଉ, କ୍ଷତି
କଅଣ ? ଯା’ ରେ ବାବୁ । ଆମେ
ସମସ୍ତେ ରାଜି । ଯଦି ପାରିବୁ
ଦେଉଳର ଚୂଳି ମାରି ଏ ଜାତିର ମାନ
ତୁ’ଇ ରଖ ।

— ସେଇ କଲ୍ୟାଣ ମୋତେ କର
ମଉସା । (ବିଶ୍ୱ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ
ନମସ୍କାର କରି) ଠାକୁରେ, ତୁମେ
ମୋର ଭରସା । ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ ।
(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ବିଶ୍ୱ — ଏ କି ପରୀକ୍ଷା ? ମୋ ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ
ଘନ ଘନ କମ୍ପି ଉଠୁଛି କାହିଁକି ?
କିଏ ଏହି ବାଳକ ? ପ୍ରଭୁ, ତୁମେ
ତା’ର ସାହା ହୁଅ ।

୩ୟ ଶିଳ୍ପୀ — ଚାଲ ଭାଇମାନେ, ସେ ପିଲା ଯାହା
କରୁଛି କରୁ, ଆମର ଖାଇପିଇ
ଶୋଇପଡ଼ିବା ଚାଲ । (ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ)

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

[ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ତୀର । ରାତି ପାହିଆସୁଛି । ଅଦୂରେ କୋଣାର୍କ
ମନ୍ଦିରର ଦଧିନଉତି ବସିଛି । ମୁଣ୍ଡି ମରିଯାଇଛି । ଧରମା ଓ
ବିଶ୍ୱ ମହାରଣା କଥାବର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ]

ଧରମା — କ’ଣ ଭାବୁଛ ବାବା ?...

ବିଶ୍ୱ — ନା...

ଧରମା — ତୁମେ କ’ଣ ଖୁସି ନୁହଁ ମୋ
କାମରେ ?

- ବିଶ୍ଵ — ହେଲେ...ତୁ କିଏ ? ତୁ କ'ଣ ସ୍ଵର୍ଗରୁ
ଦେବଦୂତ ଏଇ ମାଟିକୁ
ଓହ୍ଲାଇଆସିବୁ ? ସତ କହ,
ବିଶ୍ଵମହାରଣାର ସାରା ଜୀବନର ୧ମ ଶିକ୍ଷା — ସବୁ ଠିକ୍ ହେଲା ଯେ ବିଶ୍ଵଭାଇ !
ସାଧନାକୁ ବିହୃତ କରି କିଏ ତୁ ମୋ ଆମେ ସମସ୍ତେ ତୋତେ ଗୋଟାଏ
ଆଗରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇବୁ ? (ଧରମାକୁ ଧରି ଝୁଙ୍କାଇ ଦେବା) ଶିକ୍ଷାଗଣ — କଥା ପଚାରିବାକୁ ଆସିବୁ !
- ଧରମା — (ବାପାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି) କ୍ଷମାକର
ବାବା, ମୁଁ ଧରମା— (ଆଖିରେ ଲୁହ) ୨ୟ ଶିକ୍ଷା — ମରୁ-ପ୍ରଳୟ ହୋଇଯାଉ—ତୋଠୁଁ
ତୁମରି ପୁଅ । ଆମେ ଉତ୍ତର ଚାହୁଁ !
- ବିଶ୍ଵ — ମୋ ପୁଅ ! (ତଳୁ ଉଠାଇ
ଆଦରରେ) ଆଃ, କି ଶାନ୍ତି, କି
ଆନନ୍ଦ...ନା, ନା, ମିଛ କଥା—ମୋ ୪ୟ ଶିକ୍ଷା — ବାରଣ' ବଢ଼େଇରେ ଦାୟ ନା
ପୁଅ ଯାଇ କେତେ ଦୂରରେ—ସେ ଜନ୍ମ ପୁଅରେ ଦାୟ ?
- ଧରମା — ଦେଖ ବାବା, ମା' ମୋ ହାତରେ ଆମ
ବାଡ଼ିର କୋଳି ଆଉ ଏଇ ମୁଦି ୫ୟ ଶିକ୍ଷା — ବାରଣ' ବଢ଼େଇରେ ଦାୟ ! ଏକା
ଦେଇଚି ! (ଦେଖାଇବା) ଧରମା — ଧରମା ମରିଗଲେ କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ ।
ସବୁ ଦିନକୁ ଏ ଶିକ୍ଷାକୁଳ ବଞ୍ଚିରହୁ ।
- ବିଶ୍ଵ — (ଚିତ୍କାର କରି) ନା, ନା, ତତେ ମୁଁ
ଜମା ପାଖରୁ ଛାଡ଼ିବିନି । ଦେଖେ,
କାହାର ଏତେ ଶକ୍ତି ବାପଠୁଁ ପୁଅକୁ ୬ୟ ଶିକ୍ଷା — (ଚିତ୍କାର କରି) ନା, ନା, ତତେ ମୁଁ
ଛଡ଼େଇ ନେବ ?
- ଧରମା — ବିଶ୍ଵ, ତୁ କ'ଣ ପାଗଳ ?...
- ବିଶ୍ଵ — ବାବା, ମୋତେ ପାଦଧୂଳି ଦିଅ, ମୋ
ଦେଶ ଆଉ ଜାତି ପାଇଁ ମୁଁ ଜୀବନ ୭ୟ ଶିକ୍ଷା — ବାବା, ମୋତେ ପାଦଧୂଳି ଦିଅ, ମୋ
ଦେବି । ମୋ ମା'କୁ କହିବ, ବାପର ଦେଶ ଆଉ ଜାତି ପାଇଁ ମୁଁ ଜୀବନ
ନାଁ ରଖି ମୁଁ ଚାଲିଯାଉଛି । ଗର୍ବ କରିବ—କେବେ କାନ୍ଦିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ସିନା ତା'ର ଗୋଟିଏ ପୁଅ, ସେ ଆଜି
ଆମ କାରିଗରକୁଳର ମା' । ବିଦାୟ ବାବା, ବିଦାୟ ଜନ୍ମଭୂମି !
- (ସମୁଦ୍ରରେ ଝାସଦେବା)
- (ଯବନିକା)

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉତ୍ତରମୂଳକ :

୧. ଛାୟାଦେବୀ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କୁ କି ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ ?
୨. ଶାମ୍ଭୁ ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା କରିଥିଲେ କାହିଁକି ?
୩. ଶିବେଇ ସାନ୍ତରା କାହିଁକି ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଧନ୍ୟ ହୋଇଛି ବୋଲି ମନେ କଲେ ?
୪. ଧରମାର ମା' ତା' ବାପା ସମ୍ପର୍କରେ କ'ଣ କହିଲେ ?
୫. ଆଗନ୍ତୁକ ଧରମା ମା'କୁ କି ଖବର ଦେଲେ ?
୬. ଧରମାକୁ ତା' ମା' କୋଣାର୍କ ଯିବାକୁ ଛାଡ଼ୁ ନ ଥିଲେ କାହିଁକି ?
୭. ଧରମା ଆଗନ୍ତୁକଙ୍କ କଥାରେ କୋଣାର୍କ ଯିବାକୁ ବାହାରିବାର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ କ'ଣ ।
୮. ବିଶ୍ଵ ଧରମାକୁ ପ୍ରଥମେ ନିଜର ପୁଅ ବୋଲି ଭାବିପାରିଲେନି କାହିଁକି ?
୯. ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଧରମାକୁ ଶେଷ କରିଦେବାକୁ ଚାହିଁବାର କାରଣ କ'ଣ ?
୧୦. “ବାରଣ ବଢ଼େଇରେ ଦାୟ”ର ଅର୍ଥ କ'ଣ ?
୧୧. ଧରମା ଚରିତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ଵ ଲେଖ ।
୧୨. ବିଶ୍ଵ ମହାରଣାର ଚରିତ୍ର ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।
୧୩. “ଆଜି ରାତିଟା ଏକାଠି ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଖାଇ ପିଇ ଖୁସିରେ କଟାଇବା”— କହିବା ଫଳରେ ଶିଳ୍ପୀ ମନର କେଉଁ ଭାବନା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ?

ତୁମପାଇଁ କାମ :

୧୪. କୋଣାର୍କ ଏକାଙ୍କିକାକୁ ଶ୍ରେଣୀଗୃହରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଅଭିନୟ କର ।
୧୫. ଭଞ୍ଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲେଖା ସଂଗ୍ରହ କରି ପଢ଼ ।
୧୬. କୋଣାର୍କ ପରିଦର୍ଶନ କରି ତୁମ ଅନୁଭୂତି ସଂପର୍କରେ ସହପାଠୀମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କର ।

